

Agnieszka Mikulska*
Bochnia

Zieloni wobec ponownego zjednoczenia Niemiec

Abstract

The period of German reunification was a very turbulent time for the Green Party. Plagued by internal conflicts and wrong decisions made during the campaign, it seemed to have come to a standstill, letting its competitors overtake it. Why did the Greens fail to take advantage of the period of German reunification, and why did the party's East German roots have such a huge impact on its subsequent actions in the political arena? The internal war over the ideology that should guide the party in the future and the clarification of the concepts that defined the Green Party's identity coincided with the most difficult election campaign since the party was founded. The following article touches on intra-party conflicts, the evolution of the Greens' demands, the influence of key figures in shaping party strategy during the period of German reunification and relations between party branches on both sides of the Berlin Wall. It also discusses the situation of the Green Party in East Germany and West Germany before and just after reunification (i.e. after the first Bundestag elections after reunification).

Keywords: Alliance 90/The Greens, Germany in 1980s, Germany in 1990s, German politics, German reunification, Germany, Green Party

Słowa kluczowe: Sojusz 90/Zieloni, Niemcy w latach 80., Niemcy w latach 90., niemiecka polityka, ponowne Zjednoczenie Niemiec, Niemcy, Partia Zielonych

Wprowadzenie

Dzisiejsza Partia Zielonych, której oficjalna nazwa składa się z dwóch części (Bündnis 90/Die Grünen), powstała w 1993 roku z połączenia Partii Zielonych ze Wschodnich Niemiec (Bündnis 90) i Partii Zielonych z Niemiec Zachodnich

* Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, e-mail: agnieszka.mikulska@doktorant.up.krakow.pl, ORCID: 0000-0001-8632-5276.

(Die Grünen). Zatem w okresie, w którym decydowały się losy obu państw niemieckich i ich ponownego zjednoczenia, istniały dwie różne Partie Zielonych o odmiennych nastawieniach do tego procesu. W tej sytuacji zasadniczym problemem jest zbadanie stanowisk obu partii wobec zjednoczenia Niemiec, a także ich stosunku do szybkości zachodzących zmian – bowiem te elementy determinowały ich podejście do kampanii wyborczej i w rezultacie wpłynęły na wynik wyborów do Bundestagu w grudniu 1990 roku. Aby odpowiedzieć na pytanie, jak Zieloni odnosili się do zachodzącego w 1990 roku procesu zjednoczenia Niemiec, należy wskazać najpierw na ich genezę i program, a także na ich stosunek do kampanii wyborczej towarzyszącej pierwszym demokratycznym wyborom w NRD – wyborom do Izby Ludowej NRD z marca 1990 roku.

Cezura czasowa niniejszego tekstu obejmuje nieco więcej niż rok: od jesieni 1989 roku (początki pokojowych protestów w NRD i upadek Muru Berlińskiego), przez wybory do Izby Ludowej NRD w marcu 1990, do pierwszych ogólnoniemieckich wyborów po zjednoczeniu kraju w grudniu 1990.

We wrześniu 1989 roku rozpoczęły się w Lipsku pierwsze wystąpienia na rzecz pokoju i przemian w NRD, określone jako *Montagsdemonstrationen* (demonstracje poniedziałkowe). 4 września na ulice tego miasta wyszło 1,2 tys. osób protestujących przeciw systemowi politycznemu w NRD oraz władzy SED¹, co stanowiło początek pokojowej rewolucji, która szybko zaczęła się rozprzestrzeniać na całe Wschodnie Niemcy². Z czasem protesty ogarnęły inne miasta w NRD: Drezno, gdzie 4 i 8 października zorganizowano olbrzymie demonstracje³; Gera, w której demonstracja odbyła się 7 października, zakłócając obchody czterdziestolecia istnienia NRD⁴. Hasła „Jesteśmy narodem”, „Zostajemy tutaj”, „Bez przemocy” („*Wir sind das Volk*”, „*Wir bleiben hier*”, „*Keine Gewalt*”) stały się hasłami przewodnimi towarzyszącymi demonstrantom⁵.

W marcu 1990 roku odbyły się pierwsze i jednocześnie ostatnie demokratyczne wybory do Izby Ludowej NRD, nierzadko nazywane plebiscytem zjednoczeniowym. Było bowiem wiadomo, że ich wynik zadecyduje o tym, czy i w jaki sposób przeprowadzone zostanie zjednoczenie Niemiec.

Z kolei w grudniu 1990 roku odbyły się pierwsze ogólnoniemieckie wybory parlamentarne, które przypieczętowały proces ponownego zjednoczenia Niemiec.

Podstawą niniejszego opracowania są materiały statystyczne, przygotowane przez Centralny Instytut Badań nad Młodzieżą (Zentralinstitut für Jugendforschung – ZIJ), a także literatura niemieckojęzyczna, odnosząca się do dziejów Partii Zielonych oraz sytuacji w NRD w okresie przełomu. W analizie wykorzystano historyczną metodę badawczą. Prowadzona narracja historyczna jest narracją diachroniczną, uzyskaną przy pomocy indukcyjno-opisowej metody badawczej. Z uwagi na tematykę i zakres badań, które wykraczają poza

¹ SED – Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec, która od 1949 r. sprawowała władzę w NRD.

² *Vor 30 Jahren: Die erste Montagsdemonstration*, 2019.

³ M. Schramm, 2016, s. 100.

⁴ *Vor 30 Jahren: Die erste Montagsdemonstration*, 2019.

⁵ M. Schramm, 2016, s. 103.

metodologię historii, zastosowano interdyscyplinarną perspektywę badawczą, wykorzystując również metody stosowane w pracach politologicznych (decyzyjna, empiryczna i porównawcza), co jest typowe dla analizowania tematów związanych z historią najnowszą. Przeprowadzono także analizę danych metodą *desk research*.

Rozwój ruchów ekologicznych w RFN i NRD

Zachodni Niemcy Zieloni (Die Grünen) sięgają swoimi korzeniami do ruchów ekologicznych, które protestowały głównie przeciwko wykorzystywaniu energii atomowej. Najważniejszą rolę w tego typu ruchach odgrywały inicjatywy obywatelskie (*Bürgerinitiativen*), formułujące się od 1973 roku i błyskawicznie zyskujące olbrzymią popularność. Partia Die Grünen została formalnie założona w 1980 roku, a trzy lata później pierwszy raz przekroczyła próg wyborczy i weszła do parlamentu, uzyskując 29 mandatów. Zieloni podkreślali swój ekologiczny, społeczny i pacyfistyczny charakter oraz przykładanie szczególnej wagi do demokracji oddolnej. Ich postulaty dotyczące polityki społecznej i gospodarczej miały rozpoznawalny odcień marksistowski z powodu obecności ekosocjalistów, którzy przeszli do Zielonych jako do nowo powstałej opcji na lewicy. Najważniejsi z nich to Winfried Kretschmann⁶, Ralf Fücks⁷, Krista Sager⁸ z Komunistycznej Ligi Niemiec Zachodnich czy Jürgen Trittin⁹ z Ligi Komunistycznej¹⁰. Ci sami prominentni politycy, reprezentujący skrajne poglądy, opuścili Zielonych na początku lat dziewięćdziesiątych ze względu na wzrost znaczenia poglądów pragmatycznego realizmu, co przyspieszyło zmiany programowe w partii. Również czynniki geopolityczne sprawiły, że postulaty ekologiczne i dotyczące polityki zagranicznej stały się bardziej zbliżone do możliwości społecznej gospodarki rynkowej i nowych realiów polityki międzynarodowej po zakończeniu konfliktu Wschód–Zachód w Europie.

Na początku swojej działalności Partia Zielonych reprezentowała nowe pokolenie, odmładzając znacząco niemiecką scenę polityczną i zwracając uwagę na tematy, które wcześniej rzadko pojawiały się w debacie politycznej¹¹. W późniejszych latach Zieloni nadal mieli najniższą średnią wieku wśród posłów

⁶ Polityk związany z partią Bündnis 90/Die Grünen, jeden z założycieli Zielonych w Badenii-Wirtembergii. Za: *Winfried Kretschmann*, [b.r.].

⁷ Polityk związany z partią Bündnis 90/Die Grünen, w latach 1989–1990 był wiceprzewodniczącym krajowej Partii Zielonych. Związany z Fundacją im. Heinricha Bolla. Za: *Ralf Fücks*, [b.r.].

⁸ Polityczka związana z Partią Zielonych i Grün-Alternativen-Liste. Obecnie jest zaangażowana na zasadzie wolontariatu w działalność wielu instytucji naukowych, m.in. Kuratorium Kolegium Naukowego w Berlinie, Rady Uniwersyteckiej Uniwersytetu Johanna Gutenberga w Moguncji oraz Rady Doradczej Fundacji Heinricha Bölla. Za: *Krista Sager*, [b.r.].

⁹ Polityk związany z Partią Zielonych z regionu Dolnej Saksonii. Pełnił funkcję rzecznika federalnego komitetu wykonawczego Partii Zielonych w latach 1994–1998. Obecnie jest członkiem Komisji Spraw Zagranicznych Bundestagu oraz członkiem Zgromadzenia Parlamentarnego NATO. Za: *Jürgen Trittin*, [b.r.].

¹⁰ L. Probst, 2007, s. 182.

¹¹ *Grüne Geschichte*, [b.r.].

Bundestagu: w 1990 roku wynosiła ona 41,3 lata, czyli o 7,4 roku mniej od ogólnej średniej (48,7)¹². Jednak mimo świeżości, którą wnieśli do niemieckiej polityki, Zieloni bardzo szybko zaczęli tracić na popularności. Tradycyjne partie polityczne przejmowały hasła dotyczące ekologii, a tym samym część wyborców Zielonych. Ocieplenie się relacji między Wschodem i Zachodem oraz podpisanie Traktatu INF (INF Treaty – Treaty on Intermediate-range Nuclear Forces) o całkowitej likwidacji pocisków raketowych pośredniego zasięgu sprawiły, że pokojowe hasła Zielonych przestały przyciągać wyborców.

Już od lat osiemdziesiątych Zieloni zajmowali się tematami, które dzisiaj są uznawane za bardzo istotne problemy społeczne. Wysoki priorytet w ich agendzie wyborczej miały problemy środowiska LGBT¹³, legalizacja konopi indyjskich, reformy szkolnictwa i imigracja. Wpływ na wzrost popularności partii miały wydarzenia rozgrywające się w tamtym czasie w Europie, m.in. katastrofa ekologiczna w Czarnobylu (w 1986), a także rosnąca społeczna świadomość na temat zanieczyszczenia powietrza, smogu i kwaśnych deszczy¹⁴. Szczególnie wydarzenia w czarnobylskiej elektrowni jądrowej wpłynęły pozytywnie na wyniki sondaży Zielonych, którzy znani byli ze swojego bardzo negatywnego nastawienia do energii nuklearnej.

Jednocześnie pogłębiły się podziały wśród działaczy partii. Utworzyło się skrzydło realistów, którzy gotowi byli dostosować się do zmian w systemie politycznym i w niemieckim społeczeństwie oraz wejść w koalicje na przykład z SPD, a także skrzydło fundamentalistów, pragnących pozostać w politycznej opozycji do tradycyjnych partii. Zieloni nie dostrzegli znaków ostrzegawczych, jak na przykład przedterminowych wyborów w Hamburgu w 1987 roku. Miasto to było twierdzą fundamentalistów którzy formalnie nie weszli w koalicję z SPD, ale współpracowali z socjaldemokratami. Ta nieznaczna współpraca nie wystarczyła jednak, aby rząd mniejszościowy SPD przetrwał, niezbędne były kolejne wybory. Zieloni co prawda weszli ponownie do landtagu, ale udało się to także Wolnej Partii Demokratycznej (Freie Demokratische Partei¹⁵ – FDP), która zawiązała koalicję z SPD, spychając tym samym Die Grünen na margines sceny politycznej. W tym trudnym czasie część działaczy, związanych z Zielonymi od początku istnienia, zdecydowała się opuścić partię. Petra Kelly¹⁶ wycofała się z życia politycznego, Jutta Ditfurth¹⁷ utworzyła Radykalną Lewicę, a Thea

¹² *Das Durchschnittsalter der Abgeordneten jeweils zu Beginn der Wahlperioden*, 2021.

¹³ Ch. Ewing, 2020, s. 213

¹⁴ J. Raschke, G. Heinrich, 1993, s. 105.

¹⁵ Wolna Partia Demokratyczna – liberalna partia polityczna w Niemczech.

¹⁶ Petra Kelly (1947–1992) – była niemiecką polityczką i założycielką partii Zielonych, jest uznawana za jej kluczową postać. W latach 80. stała się symbolem niemieckiego ruchu ekologicznego i pokojowego oraz prowadziła kampanię na rzecz promocji praw człowieka. Coraz bardziej wycofywała się z życia publicznego po niepowodzeniach politycznych i problemach osobistych. Za: Haunhorst R., Zündorf I., 2016.

¹⁷ Jutta Ditfurth – niemiecka socjolożka, pisarka i radykalna ekolożka. Pod koniec lat 80. stała się bardzo krytyczna wobec dalszego rozwoju niemieckiej Partii Zielonych, którą określiła jako kontrrewolucyjną, hierarchiczną i nepotyczną. Opuściła Zielonych w 1991 r. Za S. Fomichov et al., [b.r.].

Bock¹⁸ i Otto Schily¹⁹ przeszli do SPD. Partię opuściło też wiele feministek, które chciały zaangażować się w swoją własną grupę²⁰. Rok 1989 zastał zatem zachodnioniemieckich Zielonych w największym kryzysie w historii partii.

Pomiędzy członkami, którzy nie opuścili partii, również dochodziło do poważnych sporów i rozwinęły się dwie frakcje: fundamentaliści (Fundis) i realisci (Realos). Przedmiotem sporu był stosunek partii Zielonych do systemu politycznego Republiki Federalnej Niemiec.

Fundamentalisci uważali, że Zieloni nie powinni brać udziału w rządzie, a ich rola powinna być ograniczona wyłącznie do opozycji. Zgromadzeni wokół Rainera Tramperta²¹ i Thomasa Ebermanna²², wywodzili się głównie z Ligi Komunistycznej lub z radykalnego skrzydła Jusos – organizacji młodzieżowej SPD. Fundis samych siebie nazywali ekosocjalistami. Ich poglądy opierały się na postawach antykapitalistycznych, antysystemowych i pacyfistycznych. W przeciwieństwo do realistów uważali, że idee ekologiczne stoją ponad ideami ekonomicznymi, a koncepcja wzrostu gospodarczego wiąże się z nieuchronnym zanieczyszczeniem środowiska. Niektórzy z fundamentalistów uważali, że industrializm jest źródłem problemów ekologicznych, dlatego proponowali system zdecentralizowanych społeczności wiejskich napędzanych przez ekologię postindustrialną, w zamian za zakończenie działalności nowoczesnego przemysłu²³. Innymi kluczowymi elementami programu Fundis były: ścisłe ograniczenia liczby kadencji kanclerza, weganizm i rozszerzenie ochrony zwierząt²⁴. Radykalne podejście Fundis do ekologii sprawiło, że byli znani opinii publicznej jako *Wilde Grüne* (Dzicy Zieloni) lub *Tiefgrün* (Głęboko Zieloni).

Terminem *Realos* określano przedstawicieli tak zwanego Realpolitik. Pojęcie to wywodziło się z grupy roboczej Realpolitik, zainicjowanej we Frankfurcie

¹⁸ Thea Bock – była nauczycielką sportu w dzielnicy Moorburg w Hamburgu. Zaangażowanie w ochronę środowiska wyniosła z rodzinnego domu. Zajęła się polityką poprzez działanie w inicjatywach obywatelskich. W 1981 r. należała do Listy Alternatywnej, a wiosną 1982 r. do współzałożycieli GAL, która powstała z połączenia Listy Alternatywnej i Zielonych. Za: *Bündnis 90/Die Grünen Landesverband Hamburg*, [b.r.].

¹⁹ Otto Schily – jest niemieckim prawnikiem i politykiem. Zasłynął jako prawnik wielu członków organizacji RAF (lewicowej organizacji terrorystycznej) i działacz na rzecz praw obywatelskich. Jest członkiem-założycielem Partii Zielonych, ale w 1989 r. przeszedł do SPD. Jako minister spraw wewnętrznych (1998–2005) w koalicji czerwono-zielonej opowiadał się za zaostrzeniem polityki bezpieczeństwa i nadzoru w Niemczech. Za: *Bündnis 90/Die Grünen Landesverband Hamburg*, [b.r.].

²⁰ S. Rudnik, 1994, s. 116–118.

²¹ Niemiecki publicysta i były polityk. Był współzałożycielem partii Zielonych w RFN. W latach 1982–1987 rzecznik zarządu federalnego Zielonych. Był jednym z twórców tzw. ekosocjalistów – fundamentalistycznej frakcji w partii Zielonych (wraz z Thomasem Ebermannem) i znanym przedstawicielem lewego skrzydła partii. Za: *Rainer Trampert*, [b.r.].

²² Niemiecki publicysta i były polityk. Po zakończeniu działalności w Lidze Komunistycznej brał udział w zakładaniu Partii Zielonych w RFN (w 1980). Od 1982 r. był m.in. posłem do parlamentu Hamburga, a w latach 1987–1989 jako poseł do Bundestagu pełnił funkcję rzecznika grupy parlamentarnej Zielonych w Bundestagu. Za: G. Fülberth, 2021.

²³ A. Heywood, 2003, s. 216–219.

²⁴ T. Ebermann, R. Trampert, 1984.

w 1981 roku przez Joschkę Fischera²⁵, Daniela Cohna-Bendita²⁶ i innych działaczy ruchu Sponti²⁷ oraz twórców regionalnego czasopisma „Pflasterstrand”. Kluczową postacią dla grupy Realos był Joschka Fischer; był również pierwszym Realos, który wstąpił do partii Zielonych i zadeklarował ubieganie się o miejsce na jej liście do Bundestagu. To właśnie z postawy tej grupy wywodzi się pragmatyczny realizm, który cechuje współczesną Die Grünen. Część polityków Fundis opuściła partię w latach 1990–1991. Wielu z nich zasiliło szeregi Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS – demokratyczno-socjalistyczna partia polityczna w Niemczech, działająca w latach 1989–2007), która później połączyła się z Arbeit und soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative (WASG – lewicowa niemiecka partia polityczna, założona w 2005 roku przez działaczy rozczarowanych rządzącą koalicją czerwono-zieloną), by wspólnie z nią stworzyć Die Linke. Inni politycy z grupy Fundis próbowali stworzyć nowy projekt radykalnej lewicy wraz z przedstawicielami Zjednoczonej Partii Socjalistycznej (VSP), Antifą²⁸, Ligą Komunistyczną (KB), ekosocjalistami i radykalnymi ekologami. Sojusz rozpadł się w 1991 roku w wyniku wewnętrznych sporów.

Opuśczenie partii Zielonych przez ekosocjalistów i radykalnych ekologów nie osłabiło jednak ogólnej liczby jej członków, ponieważ znalazło się wielu nowych, których zachęciła ideologia pragmatycznego realizmu²⁹.

Początki partii Zielonych w NRD to ruchy ekologiczne, rozwijające się (co ciekawe) pod patronatem kościołów. Sercem aktywistów była założona w 1986 roku Biblioteka Środowiskowa (Umweltbibliothek), która kontynuowała tradycję tzw. latających uniwersytetów (*fliegende Universitäten*), czyli alternatywnych instytucji edukacyjnych w prywatnych domach, oraz dysponowała zakazaną lub niedostępną w NRD literaturą³⁰. Trzy lata później przedstawiciele różnych grup ekologicznych założyli ekologiczną sieć Arche, której struktury przypominały partię polityczną³¹. Na fali przemian, jakie zachodziły w NRD w 1989 roku, rozpoczęto przygotowania do powołania do życia partii politycznej. 5 listopada

²⁵ Joschka Fischer – wszedł do polityki po udziale w protestach antyestablishmentowych w latach 60. i 70. Odegrał kluczową rolę w powstaniu niemieckiej partii Zielonych, której przewodził przez prawie dwie dekady. Za: *Joschka Fischer*, 2013.

²⁶ Daniel Cohn-Bendit – ur. w 1945 r. w Monatan we Francji, uczęszczał do szkół we Francji i w Niemczech. W wieku 14 lat otrzymał obywatelstwo niemieckie. W 1984 r. wstąpił do niemieckiej partii Zielonych i został mianowany honorowym radnym miejskim w nowo utworzonym biurze ds. wielokulturowości w Hesji. Za: D. Cohn-Bendit, 2011.

²⁷ Ruch *Spontis* lub *Sponti* był lewicowym ruchem w Niemczech Zachodnich (aktywność w latach 1970–1980). Nazwa ruchu była skrótem od słowa *spontaniczny*, odnoszącego się do preferowanej przez członków „rewolucyjnej spontaniczności mas”, przeciwnej do ruchów opartych na teorii i partii. Znaczącą siłę tego ruchu stanowili studenci uniwersytetów. Za: S. Kasper, 2019.

²⁸ *Antifa* to w Niemczech ruch polityczny składający się z wielu skrajnie lewicowych, autonomicznych i bojowych grup oraz osób, które określają się jako antyfaszystowskie. Według Federalnego Urzędu Ochrony Konstytucji i Federalnej Agencji Edukacji Obywatelskiej centralnym elementem tego ruchu jest używanie epitetu *faszysta* wobec przeciwników oraz postrzeganie kapitalizmu jako formy faszyzmu.

²⁹ F. Klein, 2003, s. 100.

³⁰ *Die Umweltbibliothek*, [b.r.].

³¹ M. Zirm, 2014.

1989 roku Zieloni opublikowali dokument pod tytułem Inicjatywa założycielska partii Zielonych w NRD³². Prezentacja nowej partii odbyła się 24 listopada na VI Berlińskim Seminarium Ekologicznym. Podczas tego wydarzenia prowadzono długie dyskusje, co poskutkowało powstaniem także Zielonej Ligi (Grüne Liga).³³ Działacze Zielonych podkreślali, że jako przedstawiciele partii pokojowej, feministycznej i ekologicznej stoją po stronie tych, którzy walczą o reformy, demokrację i wolność w NRD. W swoim programie skupiali się przede wszystkim na ekologii i wartościach pacyfistycznych³⁴. Na tych samych wartościach zasadzała się także Zielona Liga, która miała łączyć różne grupy i warstwy społeczne zainteresowane działalnością na rzecz środowiska. Pierwsze spotkanie członków Ligi zaplanowano na luty 1990 roku³⁵.

Już jesienią 1989 roku członkowie Zielonej Ligi postanowili połączyć swoje siły z różnymi ruchami obywatelskimi i społecznymi, które działały w NRD, powołując do życia sojusz Bündnis 90. W skład sojuszu weszły ugrupowania: Demokracja Teraz, partia Zielonych w NRD, Inicjatywa na Rzecz Pokoju i Praw Człowieka, Nowe Forum, Niezależne Stowarzyszenie Kobiet i Zjednoczona Lewica³⁶. Sojusz przewidywał współpracę z Zielonymi z RFN, jednak w ograniczonym zakresie, ponieważ tamci cały czas prezentowali krytyczny stosunek do zjednoczenia Niemiec, niezmiennie podkreślając zagrożenia wynikające z centralizacji władzy, o czym będzie mowa w dalszej części tekstu.

Zaraz po upadku muru berlińskiego w listopadzie 1989 roku rozpoczęła się dyskusja o tym, w jakim kierunku powinno podążać NRD. Partie polityczne podzieliły się na trzy bloki, reprezentujące różne rozwiązania. Pierwszą propozycją było wcielenie wschodnich landów do RFN – opowiedziały się za nią między innymi CDU, SPD i liberałowie zjednoczeni w Związku Wolnych Demokratów (Bund Freier Demokraten). Drugą propozycją był zreformowany socjalizm, popierany między innymi przez Demokratyczną Partię Chłopską – DBD (Demokratische Bauernpartei Deutschlands), Narodowodemokratyczną Partię Niemiec – NDPD (National-Demokratische Partei Deutschlands) czy Partię Demokratycznego Socjalizmu – PDS (Partei des Demokratischen Sozialismus). Z kolei Bündnis 90, Zieloni i Związek Kobiet (Unabhängiger Frauenverband) popierali trzecią drogę, czyli konfederację obu państw niemieckich³⁷.

Zieloni aktywnie zaangażowali się w poniedziałkowe demonstracje, popierając towarzyszące protestującym hasła odrzucające zjednoczenie i stojąc na stanowisku, że może dojść do zjednoczenia, ale nie w najbliższej przyszłości. Przedstawiciele Sojuszu 90 byli także obecni podczas obrad Okrągłego Stołu, a ich głównym przedstawicielem był Gerd Poppe³⁸.

³² 1989–1993. *Bürgerbewegungen und Grüne Partei der DDR*, [b.r.].

³³ M. Zirm, 2014.

³⁴ *Gründungsinitiative für eine Grüne Partei*, 1989, s. 9–10.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Demokratie Jetzt; Grüne Partei der DDR; Initiative Frieden und Menschenrechte; Neues Forum; Unabhängiger Frauenverband; Vereinigte Linke*, [b.r.], [w:] *Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform*.

³⁷ W.D. Eberwein et al., 1990, s. 18.

³⁸ Gerd Poppe – był pionierem i ważnym przedstawicielem opozycji w NRD. W 1983 r. nawiązał kontakty z zachodnioniemieckimi Zielonymi – pozostawał w bliskim kontakcie zwłaszcza

Okrągły Stół, zorganizowany po raz pierwszy 7 grudnia 1989 roku, miał pełnić funkcję organu kontrolnego i doradczego. Podczas pierwszego z posiedzeń zdecydowano o zorganizowaniu w marcu 1990 roku wyborów do Izby Ludowej. Celem obrad była odnowa demokratyczna NRD – miała temu służyć między innymi zmiana konstytucji – a nie likwidacja tego państwa³⁹.

Na potrzeby opracowania nowej konstytucji uczestnicy Okrągłego Stołu powołali grupę roboczą pod nazwą Nowa Konstytucja NRD (Neue Verfassung der DDR), na czele której stanął protestancki teolog Wolfgang Ullmann, współzałożyciel Demokracji Jetzt. Bardzo szybko rozgrywające się wydarzenia w NRD i RFN uniemożliwiły jednak ukończenie projektu nowej konstytucji przed zaplanowanymi na wiosnę 1990 roku wyborami do Izby Ludowej. Niemniej jednak temat nowej konstytucji dla NRD był cały czas obecny. Gerd Poppe postulował, aby prace zostały ukończone, a ich efekty przedstawione społeczeństwu⁴⁰. Propozycja nowej konstytucji została ostatecznie przyjęta, jednak nie bez znaczącego sprzeciwu ze strony SPD, Demokratischer Aufbruch, CDU i LDPD (te cztery partie stanowiły później wielką koalicję ostatniej Izby Ludowej NRD). Ich działania były argumentowane chęcią przyspieszenia zjednoczenia Niemiec i niechęcią do eksperymentów konstytucyjnych, które mogłyby negatywnie wpłynąć na ten proces i jego tempo. Nowa konstytucja była zatem ważnym punktem w kampanii wyborczej do Izby Ludowej NRD, a stosunek do niej definiował podział partii politycznych⁴¹.

Po wyborach do Izby Ludowej NRD sprawa nowej konstytucji przestała być aktualna. Wprawdzie opracowano już jej preambułę, a także projekt nowej flagi Niemieckiej Republiki Demokratycznej, jednak partie, które weszły do Izby Ludowej, były bardziej zainteresowane przyspieszeniem procesu zjednoczenia Niemiec niż przygotowaniem nowej ustawy zasadniczej NRD. Kontynuowanie procesów konstytucyjnych uważano wręcz za spowalnianie zjednoczenia, co nie było intencją ani partii politycznych w Izbie Ludowej, ani społeczeństwa, które w większości opowiedziało się za szybkim zjednoczeniem, o czym będzie jeszcze mowa⁴².

Program wyborczy Sojuszu 90 i wybory do Izby Ludowej NRD w marcu 1990 roku

Nowo powstały Sojusz 90 (Bündnis 90), zawiązany w 1990 roku, już w preambule do swojego programu wyborczego zaznaczył, że głównymi jego celami będą walka o solidarność i ekologiczne, demokratyczne, wolne od przemocy i wielokulturowe społeczeństwo⁴³. Mimo że nie nawiązano bliskich relacji partyjnych, to podobnie jak u Zielonych z zachodnich Niemiec, najważniejszymi

z Petrą Kelly. W 1985 r. wraz z Bärbel Bohley i Wolfgangiem Templinem założył grupę opozycyjną Inicjatywa na Rzecz Pokoju i Praw Człowieka (IFM). Za: *Gerd Poppe*, [b.r.].

³⁹ A. Petschow, 2016.

⁴⁰ *Der Runde Tisch, die Verfassung und die Einheit*, 2020.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform*, [b.r.].

punktami programu Sojuszu 90 było odrzucenie węgla oraz proponowanie działań, które mogłyby uchronić świat przed negatywnymi skutkami ocieplenia klimatu i zapobiec katastrofie klimatycznej. Innymi tematami, które znalazły się w programie wyborczym, były kwestie pokoju i niestosowania przemocy. Tutaj również można wskazać wiele postulatów, które pojawiły się także u Zielonych w Republice Federalnej (np. rozwiązanie Bundeswehry, rezygnacja z broni masowego rażenia czy wycofanie wojsk – nie tylko sowieckich, ale także Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego).

W programie Zielonych z NRD znalazły się również punkty dotyczące problemów, z którymi borykano się w NRD – niedobór mieszkań, potrzeba restrukturyzacji gospodarki, brak miejsc pracy. Te założenia programowe nawiązywały do obaw, które panowały w społeczeństwie, a które w wielu wypadkach łączyły się bezpośrednio ze zmianami, jakie zachodziły w tamtym czasie we Wschodnich Niemczech. Jak wynika z badań opinii społecznej, przeprowadzonych wśród studentów w 1990 roku, aż 46% ankietowanych obawiało się kryzysu gospodarczego w NRD, a 48% z nich bało się bezrobocia⁴⁴. Badania pokazały także dysproporcje między Republiką Demokratyczną i Republiką Federalną. Obaw towarzyszących obywatelom z NRD nie podzielali mieszkańcy Niemiec Zachodnich. Jedynie 8% badanych studentów z RFN obawiało się kryzysu gospodarczego, a widmo bezrobocia było zmartwieniem tylko 22% z nich⁴⁵. Zieloni z NRD zauważyli te różnice i w swoim programie podkreślali, że trzeba skupić się na wyrównaniu dysproporcji pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią kraju⁴⁶.

Nierówności w rozwoju państw świata zostały przedstawione z kolei w dalszej części partyjnego programu, gdzie również można wskazać wiele podobieństw z postulatami zachodnioniemieckich Zielonych. Zwrócono uwagę na dysproporcje między Północą a Południem i pomiędzy krajami rozwiniętymi a Trzecim Światem, na wysokie zadłużenie krajów biedniejszych czy na powolny rozwój krajów Europy Środkowo-Wschodniej. W tym kontekście na uwagę zasługuje fakt, że tylko 2% ankietowanych studentów z NRD i 1% z RFN postrzegało optymistycznie przyszłość krajów Trzeciego Świata⁴⁷.

W programie Zielonych z NRD nie zabrakło również tematów demokracji i emancypacji kobiet. W okresie przed wyborami do Izby Ludowej (w lutym 1990) aż 43% kobiet z NRD postrzegało swoją przyszłość pesymistycznie, co zostało zbadane przez Centralny Instytut Badań nad Młodzieżą w Lipsku⁴⁸. Istotnymi problemami kobiet były ubóstwo i przemoc nasilająca się w ostatnim czasie. Podobnie jak Zieloni na Zachodzie, Sojusz 90 chciał równego udziału kobiet we wszystkich dziedzinach życia publicznego i gospodarczego. Poza tym uznano, że tylko demokracja oddolna i zorganizowana w sposób zdecentralizowany może rozwiązać problemy, z którymi borykają się Niemcy⁴⁹.

⁴⁴ U. Heublein, R. Brämer, 1990, s. 1401.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ *Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform*, [b.r.].

⁴⁷ U. Heublein, R. Brämer, 1990, s. 1400.

⁴⁸ Zentralinstitut für Jugendforschung, 1990, s. 19.

⁴⁹ *Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform*, [b.r.].

Program przedstawiony przez Zielonych w NRD sprawił, że cieszyli się oni sporym zaufaniem społecznym, przy czym największe poparcie mieli wśród młodych wyborców – aż 76% badanych studentów darzyło Zielonych zaufaniem; dla porównania Zielonym w RFN ufało 10% mniej ankietowanych studentów⁵⁰.

Wybory do Izby Ludowej NRD

Pierwsze i zarazem ostatnie wolne wybory do Izby Ludowej NRD były znaczące zarówno dla wschodnich, jak i dla zachodnich Niemców. Zgodnie z zasadami ordynacji proporcjonalnej zostało wybranych 400 deputowanych Izby Ludowej. Obszar wyborczy został podzielony na 15 okręgów, każdy wyborca dysponował jednym głosem. Do wyborów dopuszczono tak partie, jak i stowarzyszenia polityczne. Nie było progów wyborczego, a zmobilizowani obywatele ruszyli na wybory świadomi, że waży się przyszłość narodu – dzięki temu frekwencja wyniosła aż 93,4%. Wyniki wyborów zmieniły charakter parlamentu NRD i zakończyły okres czterdziestoletniej dyktatury SED⁵¹.

Większa część społeczeństwa NRD, bo aż 84%, popierała zjednoczenie, co przełożyło się na wyniki wyborów do Izby Ludowej⁵². Niekwestionowanym zwycięzcą była partia CDU, będąca synonimem szybkiego procesu zjednoczenia – uzyskała 40,8% głosów, a tym samym o 75 mandatów więcej niż druga w kolejności SPD⁵³. Zgodnie z oczekiwaniami chadecja opowiedziała się za szybkim procesem zjednoczeniowym, który ostatecznie przeprowadzono w oparciu o art. 23 ustawy zasadniczej, przewidujący włączenie krajów związkowych NRD do istniejących struktur Republiki Federalnej Niemiec⁵⁴.

Bündnis 90 zdobył w wyborach marcowych 336 007 głosów, co przełożyło się na wynik 2,91% i 12 mandatów do Izby. Zdecydowanie najlepszy wynik partia uzyskała w Berlinie, gdzie swój głos oddało na nią 6,3% wyborców, natomiast najłabszy w Neubrandenburgu, gdzie otrzymała tylko 1,6% głosów. Natomiast partia Zielonych, która startowała w koalicji z Niezależnym Stowarzyszeniem Kobiet (Unabhängiger Frauenverband – UFV), zdobyła 226 932 głosy, co przełożyło się na wynik 1,97% i 8 mandatów. Zaraz po wyborach doszło do rozłamu między Zielonymi i UFV, ponieważ wszystkie mandaty przypadły tym pierwszym⁵⁵. W nowo wybranej Izbie Ludowej ośmiu członków partii Zielonych połączyło się z dwunastoma członkami Sojuszu 90, tworząc grupę parlamentarną Bündnis 90/Die Grünen. (W wyborach federalnych w 1990 roku Zieloni wystartowali już razem jako ruch obywatelski Bündnis 90/Die Grüne – BürgerInnenbewegungen – B90/Gr). Nie zważając na realny układ sił, aż do października 1990 roku Zieloni prowadzili w obrębie swojej partii dyskusje na temat drogi do zjednoczenia Niemiec⁵⁶.

⁵⁰ U. Heublein, R. Brämer, 1990, s. 1404.

⁵¹ *Erste frei gewählte DDR-Volkskammer*, [b.r.].

⁵² Zentralinstitut für Jugendforschung, 1990, s. 12.

⁵³ *Die erste und letzte freie Wahl in der DDR*, 2020.

⁵⁴ Ch. Bandit, 2015.

⁵⁵ D. Nohlen, P. Stöver (eds), 2010, s. 779.

⁵⁶ S. Rudnik, 1994. s. 118–119.

Zieloni z RFN

Na przełomowe wydarzenia z 1989 roku nieadekwatnie zareagowali Zieloni z RFN. Dla większości Niemców z obu republik tematem nadrzędnym stało się wówczas potencjalne zjednoczenie kraju i upadek komunizmu. Jak wynika z badań opinii publicznej, aż 70% społeczeństwa RFN opowiedziało się w czerwcu 1989 roku za zjednoczeniem obu państw niemieckich⁵⁷. Zieloni wydawali się nie dostrzegać tych tendencji, co uwidoczniło się w hasle „Wszyscy mówią o Niemczech, my mówimy o pogodzie” („*Alle reden von Deutschland. Wir reden vom Wetter*”)⁵⁸. Jak łatwo się domyślić, gdy upadał mur berliński, mało kto był zainteresowany pogodą.

Kiedy zachodnioniemieccy Zieloni zorientowali się, że ich hasła spotykają się z niezrozumieniem wśród wyborców, próbowali dostosować swój program do zmieniającej się sytuacji. Początkowo Die Grünen z RFN byli nastawieni sceptycznie lub nawet negatywnie do kwestii zjednoczenia, bowiem władze partii obawiały się wzrostu nacjonalizmu i wzmocnienia władzy centralnej. Gdy w lutym 1990 roku Hans Modrow, premier NRD, zaproponował jak najszybsze zjednoczenie, Zieloni nadal opowiadali się za połączeniem Wschodnich i Zachodnich Niemiec w konfederację, krytykując pojawiające się wówczas pomysły zjednoczeniowe, np. unię walutową i gospodarczą.

Przykładem stosunku Zielonych z RFN do zjednoczenia Niemiec może być ich włączenie się w dyskusję nad postawą prawną ewentualnego połączenia, a w szczególności nad artykułem ustawy zasadniczej, który powinien zostać zastosowany w tym procesie. Zachodnioniemieccy Zieloni utrzymywali, że najlepszym rozwiązaniem będzie art. 146 niemieckiej konstytucji, który przewidywał napisanie i zatwierdzenie nowej konstytucji. Optowali jednocześnie za tym, aby w procesie tworzenia nowej ustawy zasadniczej współmierną rolę odegrali zarówno przedstawiciele Republiki Federalnej Niemiec, jak i Niemieckiej Republiki Demokratycznej. To stanowisko popierane było również przez inne partie polityczne z RFN, przede wszystkim przez SPD⁵⁹.

Większość partii oraz czołowych polityków z RFN zaangażowała się w kampanię wyborczą we Wschodnich Niemczech przed wyborami do Izby Ludowej NRD; przeznaczano na nią olbrzymie środki finansowe⁶⁰. Przeciwni ingerowaniu w sprawy wewnętrzne NRD byli Zieloni, którzy ani nie utworzyli własnych struktur we wschodnich Niemczech, ani nie nawiązali bliskiej współpracy z Zielonymi na wschodzie. Powstała niewiele wcześniej partia Zielonych w NRD również nie była szczególnie zainteresowana kontaktami z Zielonymi z Zachodu.

⁵⁷ „Juni 1989 – für die Wiedervereinigung 70,6%; gegen die Wiedervereinigung 10,6%; gleichgültig 17,0%; keine Antwort 2,0%“ („W czerwcu 1989 roku – za zjednoczeniem było 70,6% badanych; przeciw 10,6%; obojętny stosunek reprezentowało 17%; 2% nie miało swojego zdania”). Za B. Szummi, I. Lichtleitner, F. Bauske, 1990, s. 62–71.

⁵⁸ *Alle redeten von Deutschland, die Grünen vom Wetter*, 2020.

⁵⁹ K. Völkl, 2020.

⁶⁰ C. Hohlfeld, 1993, s. 401.

Powodem tego były problemy wewnętrzne Zielonych w RFN, a także ich „zbyt lewicowe poglądy”⁶¹.

Wybory federalne z grudnia 1990 roku

Bez wątplenia Zieloni z obu republik prezentowali negatywny stosunek do procesów zachodzących w NRD i RFN, a także do działań rządu Helmuta Kohla, czego wyrazem było stwierdzenie: „Zjednoczenie RFN i NRD stało się narzędziem egoistycznej polityki władzy rządu federalnego”⁶². W efekcie w pierwszych ogólnoniemieckich wyborach do Bundestagu, zaplanowanych na 2 grudnia 1990 roku, nie udało się utworzyć ogólnoniemieckiej „zielonej” koalicji. Było to wyjątkiem wśród ówczesnych partii, które tworzyły formalne unie partii zachodnich z „partiami siostrzanymi” z NRD. Obie partie Zielonych zdecydowały się na prowadzenie oddzielnych kampanii wyborczych i na przedyskutowanie ewentualnej fuzji dopiero po wyborach. Tylko w dwóch okręgach Zieloni ze Wschodu i z Zachodu (Grüne Partei der DDR, die Grünen BRD) utworzyli wspólną platformę wyborczą, w skład której weszły również inne organizacje: Demokratie Jetzt, Initiative Frieden und Menschenrechte, Neues Forum, Unabhängiger Frauenverband i Vereinigte Linke.

Zieloni zaprezentowali osobne, chociaż dość podobne do siebie programy polityczne⁶³. Zieloni z Niemiec Zachodnich, tak jak zwykle, największą część swojego 44-stronicowego programu poświęcili tematyce ekologii i walce o pokój na świecie, postulując między innymi likwidację broni masowego rażenia i federalnych sił zbrojnych (Bundeswehra), a także wypowiedzenie umowy WHNS (Wartime Host Nation Support)⁶⁴. Omawiając kwestię pokoju, Zieloni poruszali także temat przemian politycznych w Europie, twierdząc, że upadek bloku wschodniego to okazja do wprowadzenia pokojowych reform, powstania nowego ładu, przeprowadzenia pokojowej rewolucji na wschodzie Europy i utworzenia nowych struktur społecznych, które pozwolą unikać błędów i ograniczeń zarówno realnego socjalizmu, jak i kapitalistycznego porządku. Jak można przeczytać w ich materiałach przedwyborczych, krytycznie odnosili się do stanowiska rządu RFN wobec tych kwestii: „Zamiast zapowiadanego zjednoczenia Niemiec, osadzonego w zjednoczeniu Europy [...], rząd federalny realizował politykę narodowego unilateralizmu i faktu dokonanego. Rząd federalny, zamiast postrzegać rozpad «bloku wschodniego» także jako szansę na przewyżczenie własnego bloku militarnego, od początku stawiał na rozszerzenie NATO o NRD i włączenie do NATO ogólnoniemieckiej Bundeswehry. Celem rządu federalnego nie są europejskie Niemcy, lecz Europa zdominowana

⁶¹ S. Rudnik, 1994, s. 120.

⁶² *Die Vereinigung von BRD und DDR wurde zum Vehikel einer selbstsüchtigen Machtpolitik der Bundesregierung*, [b.r.], [w:] *Die Gruennen. Bündnis 90. Wahlplattform*.

⁶³ K. Völkl, 2020.

⁶⁴ Według której RFN miała udzielać wsparcia amerykańskim dywizjom poprzez przechowywanie broni i materiałów oraz zapewnianie personelu pomocy technicznej zarówno w czasie pokoju, jak i w razie kryzysu czy wojny.

gospodarczo przez Niemcy. W takiej Europie państwa wschodnioeuropejskie byłyby niczym żebracy u drzwi”⁶⁵.

Ponadto w programie Zielonych pojawiły się punkty dotyczące spraw społecznych i organizacji pracy, praw kobiet – ich emancypacji i dyskryminacji, a także punkt zatytułowany *Ekologiczna restrukturyzacja z radykalną demokracją*. Niektóre z pomysłów Zielonych wydały się obywatelom zdecydowanie zbyt radykalne (jak zakaz lotów na dystansach krótszych niż 800 km czy likwidacja Bundeswehry), inne nie były niczym nowym, ponieważ pojawiły się już w poprzednich programach tej partii. Ewidentnie brakowało konkretów dotyczących procesu zjednoczenia państwa i przemian politycznych zachodzących w Europie Środkowej⁶⁶.

Połączenie fatalnej strategii, słabej kampanii wyborczej i wewnętrznych konfliktów doprowadziło do katastrofalnego wyniku Zielonych. Ponieważ w ogólnoniemieckich wyborach parlamentarnych z grudnia 1990 roku w Niemczech Wschodnich nie zastosowano 5-procentowego progu wyborczego (co było postulatem Die Grünen), osiągnięty wynik 1,2% głosów dawał Zielonym ze wschodu 8 miejsc w Bundestagu. Na zachodzie natomiast, gdzie utrzymano 5-procentowy próg wyborczy, Zieloni nie uzyskali mandatów, bowiem ich wynik wynosił zaledwie 4,8% głosów. Gdyby te dwie partie połączyły się przed wyborami, Zieloni mogliby zdobyć 26 mandatów i zdecydowanie większy wpływ na scenę polityczną w Republice Federalnej⁶⁷.

Wyzwanie pod postacią procesu zjednoczenia Niemiec zbiegło się z rosnącym wewnętrznym konfliktem i debatami między członkami partii. Ten zbieg okoliczności zagroził partii Zielonych jako potencjalnie istotnemu aktorowi politycznemu na arenie narodowej. Presja wewnętrzna była dodatkowo potęgowana przez szybko zmieniające się, zewnętrzne środowisko polityczne.

Wyniki Zielonych zaskoczyły nie tylko partyjnych działaczy, ale też niemieckich obywateli, bowiem w sondażach przedwyborczych aż 70% wyborców z zachodu chciało, aby Zieloni mieli swoich przedstawicieli w Bundestagu. Klęska wyborcza wymusiła poważną reorganizację partii, którą zajmowano się przez prawie dwa lata. Liderzy partii żądali radykalnych reform, rozwiązania problemów strukturalnych i przygotowania nowego programu⁶⁸. Coraz głośniejsze wyrzmiwały również głosy nawołujące do zjednoczenia Zielonych ze wschodu i z zachodu Niemiec, co rzeczywiście nastąpiło w 1993 roku⁶⁹.

⁶⁵ „Statt der angekündigten deutschen Einigung, eingebettet in die europäische Einigung [...], betrieb die Bundesregierung eine Politik des nationalen Alleingangs und der vollendeten Tatsachen. Statt den Zusammenbruch des „Ostblocks“ auch als Chance zur Überwindung des eigenen Militärblocks zu begreifen, setzte die Bundesregierung von vornherein auf die Erweiterung der NATO um die DDR und auf die Integration einer gesamtdeutschen Bundeswehr in die NATO. Ziel dieser Bundesregierung ist nicht ein europäisches Deutschland, sondern ein von Deutschland ökonomisch dominiertes Europa. In einem solchen Europa blieben die osteuropäischen Staaten als Bettler vor der Tür“. *Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform* [b.r.].

⁶⁶ *Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform*, [b.r.].

⁶⁷ J. Burchell, 2002, s. 56.

⁶⁸ S. Rudnik, 1994. s. 120–122.

⁶⁹ *Grüne Geschichte*, [b.r.].

Kłęska wyborcza zmobilizowała Zielonych do działań i doprowadziła do niezbędnych reform. Zmieniono program, umocniono jedność wewnętrzną partii, wyciągnięto wnioski z błędów i rozwiązano większość problemów, z którymi borykali się Zieloni pod koniec lat osiemdziesiątych. Zrewidowano struktury partyjne i orientację programową. Te działania doprowadziły do odejścia ekosocjalistów i radykalnych ekologów wraz z prominentnymi politykami frakcji Fundis: Jutty Ditfurthem, Rainerem Trampertem i Thomasem Ebbermannem⁷⁰. Frakcja ta stanowiła większość w federalnym Komitecie Wykonawczym i na federalnych zgromadzeniach delegatów, zatem ich odejście przyspieszyło reorientację partii w kierunku pragmatycznego realizmu, z którego Zieloni znani są obecnie.

Dojście do władzy przez Realos i odejście Fundis sprawiło, że partia Zielonych stała się dużo przystępniejsza dla przeciętnego wyborcy, pozostając wciąż atrakcyjną dla osoby przejętej ekologią, pacyfizmem i ideami oddolnej demokracji. W znacznej mierze z programów Die Grünen zniknęły skrajne poglądy – porzucenie nowoczesnego przemysłu, przeniesienie społeczeństwa do małych wiejskich społeczności i oparcia gospodarki na przemyśle post-industrialnym. Zamiast tego kluczowe miejsce zajęły: pragmatyczny realizm, prawa kobiet, rozwój i progresywność w duchu pacyfizmu, ekologii i feminizmu. Zieloni, porzucając skrajność i ekstremizm, stali się prawdziwą opcją dla wyborcy, a jednocześnie nie porzucili tego, co sprawiło, że zyskali na popularności w latach osiemdziesiątych.

Podsumowanie

Proeuropejskość przejawiana przez współczesnych Zielonych jest bezpośrednim skutkiem chęci do współpracy i otwartości na koalicje, które były prezentowane przez Realos, a którym sprzeciwiali się Fundis. Zieloni wciąż chcą legalizacji marihuany i regulacji z nią związanych. Nadal kładą nacisk na łagodzenie zmian klimatycznych, promowanie zrównoważonego rozwoju i praktyk przyjaznych dla środowiska. Niezmiennie propagują humanitarne reakcje na wydarzenia, takie jak na przykład kryzys migracyjny. Platforma Die Grünen i jej program są na tyle elastyczne, że pozwoliły partii zachować ważne miejsce na niemieckiej scenie politycznej przez ostatnie czterdzieści lat, a nawet je wzmocnić. Dodatkowo czas, który poświęcili na walkę o swoje postulaty, dodaje im autentyczności w oczach wyborców⁷¹.

Dzisiejsi Zieloni nawiązują do swoich wschodnioniemieckich korzeni, tak samo jak do wyborów z 1990 roku, które miały znaczący wpływ na rozwój Die Grünen. Przeszli od partii antysystemowej, postrzeganej jako skupisko dziwnie ubranych ekologów, którzy nie chcieli zaakceptować ponownego zjednoczenia Niemiec, do partii, której działacze „dorośli” do bycia szanowanymi politykami, a nawet do rządzenia krajem. W wyborach z 2021 roku pierwszy raz wystawili

⁷⁰ L. Probst, 2007, s. 174.

⁷¹ R. Goldenberg, 2017.

kandydata na kanclerza, a wstępne wyniki sondażowe były dla nich nadzwyczaj optymistycznie. W wystąpieniach z ostatniej kampanii wyborczej widać było, że partia Zielonych wyciągnęła wnioski z okresu przygotowań do ponownego zjednoczenia. Politycy podkreślali, że najważniejsza jest jedność, wspólne decydowanie o kraju i partii oraz uważne przyglądanie się opinii społeczeństwa – czyli to wszystko, czego Zielonym zabrakło w 1990 roku.

Bibliografia

Źródła

1989–1993. *Bürgerbewegungen und Grüne Partei der DDR*, [b.r.], pobrano z: https://www.boell.de/sites/default/files/uploads/2008/08/bdk_1989-1993_b90_gruene_partei_ddr.pdf [dostęp: 23.11.2021].

Das Durchschnittsalter der Abgeordneten jeweils zu Beginn der Wahlperioden, 2021, pobrano z: https://www.bundestag.de/resource/blob/272474/4e7a12369a2199ec99dbe4bbe51c69d4/kapitel_03_02_durchschnittsalter-pdf-data.pdf?fbclid=IwAR3JjWAAE2tfqT_UKdhOna1V9_HEF-OIWmHugY3ywGTE-fLbNT8nCGCPxp8 [dostęp: 13.01.2022].

Die Grünen. Bündnis 90. Wahlplattform, [b.r.], pobrano z: https://www.boell.de/sites/default/files/assets/boell.de/images/download_de/publikationen/1990_Wahlplattform_Bundestagswahl.pdf?dimension1=division_agg [dostęp: 30.11.2021].

Gründungsaufruf der SDP. Aufruf zur Bildung einer Initiativgruppe mit dem Ziel, eine Sozialdemokratische Partei in der DDR – SDP – ins Leben zu rufen, 1989, [w:] *Erklärungen und Programme einiger Bürgerbewegungen und oppositioneller Gruppen vom Herbst 1989*, s. 1–2, pobrano z: https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/havemann/pdf/1989_buergerbewegung.pdf [dostęp: 23.11.2021].

Gründungsinitiative für eine Grüne Partei, 1989, [w:] *Erklärungen und Programme einiger Bürgerbewegungen und oppositioneller Gruppen vom Herbst 1989*, s. 9–10, pobrano z: https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/havemann/pdf/1989_buergerbewegung.pdf [dostęp: 23.11.2021].

Heublein U., Brämer R., 1990, *Studenten im Abseits der Vereinigung: erste Befunde zur politischen Identität von Studierenden im deutsch-deutschen Umbruch*, „Deutschland Archiv”, 23(9), s. 1397–1410.

Szummi B., Lichtleitner I., Bauske F., 1990, *Datenreport: Die Vereinigung der beiden deutschen Staaten*. „ZA Information/ Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung”, 26, s. 62–71, pobrano z: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-202589> [dostęp: 8.01.2022].

Zentralinstitut für Jugendforschung, 1990, *Ergebnisse der DDR-repräsentativen Meinungsumfrage M3*, Leipzig.

Opracowania

Alle redeten von Deutschland, die Grünen vom Wetter, 2020, pobrano z: <https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/alle-redeten-von-deutschland-die-gruenen-vom-wetter-16984162.html> [dostęp: 23.11.2021].

Baerbock A., Habeck R., 2020, *Was wir aus den Fehlern der Wiedervereinigung lernen können*, pobrano z: https://www.t-online.de/nachrichten/wissen/geschichte/id_88673708/baerbock-und-habeck-was-wir-aus-den-fehlern-der-wiedervereinigung-lernen-koennen.html [dostęp: 22.11.2021].

- Banditt Ch., 2015, *Das „Kuratorium für einen demokratisch verfassten Bund deutscher Länder“ in der Verfassungsdiskussion der Wiedervereinigung*, pobrano z: <https://www.boell.de/de/2015/09/17/die-verfassungsdiskussion-der-wiedervereinigung> [dostęp: 04.01.2022].
- Bärbel Bohley, [b.r.], pobrano z: <https://www.stiftung-hsh.de/history/stasi-prison/biographies/the-eighties/baerbel-bohley-en-gb> [dostęp: 29.03.2022].
- Bündnis 90/Die Grünen Landesverband Hamburg, [b.r.], pobrano z: <https://www.hamburg-web.de/guide/detail/Buendnis-90-Die-Gruenen-Landesverband-Hamburg> [dostęp: 29.03.2022].
- Burchell J., 2002, *The Evolution of Green Politics. Development and Change withing European Green Parties*, Londyn.
- Cohn-Bendit D., 2011, *Daniel Cohn-Bendit – Our Visitors*, pobrano z: <https://us.boell.org/en/2011/05/10/daniel-cohn-bendit-our-visitors> [dostęp: 29.03.2022].
- Der Runde Tisch, die Verfassung und die Einheit*, 2020, pobrano z: <https://www.mdr.de/geschichte/ddr/deutsche-einheit/wiedervereinigung/runder-tisch-entwurf-fuer-eine-neue-verfassung-der-DDR-100.html> [dostęp: 26.02.2022].
- Die erste und letzte freie Wahl in der DDR*, 2020, pobrano z: <https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/202873/letzte-volkskammerwahl> [dostęp: 17.01.2022].
- Die Umweltbibliothek*, [b.r.], pobrano z: <https://www.stasi-unterlagen-archiv.de/informationen-zur-stasi/themen/beitrag/die-umweltbibliothek/> [dostęp: 22.11.2021].
- Ebermann T., Trampert R., 1984, *Die Zukunft der Grünen. Ein realistisches Konzept für eine radikale Partei*, Hamburg.
- Eberwein W.D. et al., 1990, *Der Drang nach Westen. Zur Analyse der Volkskammerwahl*, (Publication Series of the International Relations Research Group), Berlin.
- Erste frei gewählte DDR-Volkskammer*, [b.r.], pobrano z: https://www.bundestag.de/parlament/geschichte/parlamentarismus/10_volkskammer/10_volkskammer-200884 [dostęp: 26.02.2022].
- Ewing Ch., 2020, *Highly affected groups. Gay men and racial others in West Germany's AIDS epidemic, 1981–1992*, „Sexualities”, 23(1–2), s. 201–223.
- Fomichov S. et al., [b.r.], *Left Green Perspectives #25*, pobrano z: <https://social-ecology.org/1992/01/left-green-perspectives-25/> [dostęp: 29.03.2022].
- Füllberth G., 2021, *Kraft der Negation*, pobrano z: <https://www.nd-aktuell.de/artikel/1150874.thomas-eberrmann-kraft-der-negation.html> [dostęp: 29.03.2022].
- Gerd Poppe*, [b.r.], pobrano z: <https://www.memoryofnations.eu/en/poppe-gerd-1941> [dostęp: 29.03.2022].
- Goldenberg R., 2017, *Germany's Green party: How it evolved*, pobrano z: <https://www.dw.com/en/germanys-green-party-how-it-evolved/a-40586834> [dostęp: 21.03.2022].
- Grüne Geschichte*, [b.r.], pobrano z: <https://www.gruene.de/unsere-gruene-geschichte> [dostęp: 22.11.2021].
- Haunhorst R., Zündorf I., 2016, *Petra Kelly 1947–1992*, pobrano z: <https://www.hdg.de/lemo/biografie/petra-kelly.html> [dostęp: 29.03.2022].
- Hohlfeld C., 1993, *Die Grünen in Ostdeutschland*, [w:] *Die Grünen. Wie sie wurden, was sie sind*, red. J. Raschke, Köln, s. 839–846.
- Joschka Fischer, 2013, pobrano z: <https://us.boell.org/en/2013/01/25/joschka-fischer> [dostęp: 29.03.2022].
- Jürgen Trittin, [b.r.], pobrano z: <https://www.ikem.de/person/juergen-trittin> [dostęp: 29.03.2022].
- Kasper S., 2019, *Spontis. Eine Geschichte antiautoritärer Linker im roten Jahrzehnt*, Münster.
- Klein M., Falter J.W., 2003, *Der lange Weg der Grünen. Eine Partei zwischen Protest und Regierung*, München.

- Krista Sager*, [b.r.], pobrano z: <https://www.boell.de/de/person/krista-sager> [dostęp: 23.09.2022].
- Nohlen D., Stöver P. (eds), 2010, *Elections in Europe. A Data Handbook*, Baden-Baden.
- Petschow A., 2016, *Der Runde Tisch*, pobrano z: <https://www.hdg.de/lemo/kapitel/deutsche-einheit/weg-zur-einheit/der-runde-tisch.html> [dostęp: 17.01.2022].
- Probst L., 2007, *Bündnis 90/Die Grünen*, [w:] *Handbuch der deutschen Parteien*, Hrsg. F. Decker, V. Neu, Wiesbaden, s. 174–182.
- Rainer Trampert*, [b.r.], pobrano z: <https://www.rainertrampert.de/zur-person> [dostęp: 13.06.2022].
- Ralf Fücks*, [b.r.], pobrano z: <https://www.boell.de/en/person/ralf-fucks> [dostęp: 29.03.2022].
- Raschke J., Heinrich G., 1993; *Die Grünen. Wie sie wurden, was sie sind*, Köln.
- Rudnik S., 1994, *Partia Zielonych w systemie politycznym RFN*, Słupsk.
- Schramm M., 2016, *Die „Wende“ von 1989/90 als Konsumrevolution*, „BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen“, 27 (1–2), s. 95–108.
- Völkl K., 2020, *Wahlverhalten in Ost- und West-deutschland im Zeitverlauf*, pobrano z: <https://www.bpb.de/geschichte/deutsche-einheit/lange-wege-der-deutschen-einheit/47513/wahlverhalten-in-ost-und-westdeutschland> [dostęp: 29.11.2021].
- Vor 30 Jahren: Die erste Montagsdemonstration*, 2019, pobrano z: <https://www.bpb.de/kurz-knapp/hintergrund-aktuell/295940/vor-30-jahren-die-erste-montagsdemonstration/> [dostęp: 26.02.2022].
- Werner Schulz*, [b.r.], pobrano z: <https://eu.boell.org/en/person/werner-schulz> [dostęp: 29.03.2022].
- Winfried Kretschmann*, [b.r.], pobrano z: <https://www.baden-wuerttemberg.de/en/government/minister-president/biography> [dostęp: 29.03.2022].
- Zirm M., *Vor 25 Jahren: Gründung der Grünen Partei in der DDR*, 2014, pobrano z: https://gruene.berlin/news/vor-25-jahren-gruendung-der-gruenen-partei-in-der-ddr_795 [dostęp: 23.11.2021].